

Högsta domstolen och pastor Green

Några kommentarer till Inger Österdahls och Hans Ytterbergs artiklar

Av f.d. justitierådet HANS DANELIUS

Redaktionen för SvJT har låtit mig ta del av Inger Österdahls och Hans Ytterbergs artiklar som innehåller kritiska synpunkter på Högsta domstolens avgörande i det omdiskuterade målet mot pastor Åke Green. Redaktionen har också bett mig göra några kommentarer i anslutning till de båda artiklarna.

Allmänt sett har jag till skillnad från de båda författarna en ganska positiv syn på HD:s dom som jag anser vara i huvudsak väl avvägd.

Det är förstås riktigt att det inte finns någon praxis från Europadomstolen som lämnar ett klart besked om hur Åke Greens predikan skall bedömas enligt Europakonventionen, men jag menar att HD i detta läge har förfarit på ett korrekt sätt genom att med ledning av domar i besläktade frågor söka fastställa hur Europadomstolen sannolikt skulle bedöma den aktuella situationen. Det har ju också sedan länge varit en accepterad princip att svensk nationell rätt såvitt möjligt skall tolkas i överensstämmelse med Europakonventionen och detta även om de svenska lagbestämmelserna ursprungligen varit avsedda att ges en annan innebörd.¹ Till och med om det skulle visa sig föreligga en direkt konflikt mellan Europakonventionen och nationell rätt kan det finnas goda skäl att ge företräde åt Europakonventionen; i vart fall var detta en tolkningsprincip som HD gav uttryck för i ett remissyttrande i samband med inkorporeringen av Europakonventionen.²

Som ledamot av Lagrådet deltog jag i behandlingen av förslaget att utvidga brottet hets mot folkgrupp till att omfatta uttryck för missaktning på grund av sexuell läggning, och jag erinrar mig att jag i det sammanhanget blev uppringd av en frikyrkligt orienterad person som frågade mig om den som saluför Bibeln eller på annat sätt sprider Bibelns budskap hädanefter skulle riskera att bli åtalad och straffad. Mitt svar, som mottogs med viss skepsis, var att religionsfriheten utgjorde en garanti för att lagändringen inte skulle få ett sådant resultat. Men målet om Åke Green visar kanske att mitt svar inte var så självklart som jag tyckte då.

¹ Se t.ex. NJA 1991 s. 188.

² Tolkningsprincipen ogillades visserligen av en del politiker (Konstitutionsutskottets betänkande 1993/94:KU24 s. 18 ff.) men synes ändå ha goda skäl för sig.

Religionsfriheten skyddas av artikel 9 och yttrandefriheten av artikel 10 i Europakonventionen. Det är nog av mindre betydelse om Åke Greens predikan bedöms enligt den ena eller den andra av dessa bestämmelser, eftersom inskränkningar i båda fallen är tillåtna med hänsyn till andra personers rättigheter. Avgörande är emellertid om det är fråga om proportionerliga och därmed tillåtliga inskränkningar i religionsfriheten eller yttrandefriheten.

I ena vågskålen väger då att vissa partier av Åke Greens predikan framstår som osmakliga och stötande genom att de innehåller kränkande omdömen om homosexuella. Tungt väger i andra vågskålen att uttalandena gjordes i en predikan, alltså en hävdvunnen och fundamental form av religionsutövning, och att utgångspunkten för Åke Greens reflexioner var Bibeln, alltså kristendomens centrala skrift, som av Åke Green tolkades, såvitt man förstår, i enlighet med hans religiösa övertygelse.

De flesta av de rättsfall som finns rörande religionsfriheten har gällt mera perifera — eller i vart fall mindre centrala — uttryck för en religiös övertygelse, ofta sådant som haft beröring med daglig livsföring, medborgerliga plikter eller umgänget med andra människor.³ En viss likhet med fallet Åke Green har dock det av HD åberopade målet Kokkinakis mot Grekland, som gällde rätten att sprida det kristna budskapet i Jehovas vittnens speciella tappning. Det var dock i detta mål inte fråga om att sprida nedsättande omdömen om någon viss folkgrupp. Av viss betydelse vid jämförelse med målet mot Åke Green kan också vara att Kokkinakis missionerade hos främmande människor, medan Åke Green predikade inför en församling som sannolikt bestod av trosfränder eller i vart fall av personer som frivilligt infunnit sig och därmed visat intresse för att höra hur han lade ut bibeltexterna.

Den allmänna respekten för religion och personlig religiös övertygelse varierar en hel del mellan olika kulturkretsar och också mellan olika europeiska länder. Sekularisering torde visserligen vara ett ganska allmänt tidsfenomen i Europa, men den har gått längre i Sverige än i åtskilliga andra länder, och respekten för en religiös övertygelse, även om denna är av något udda natur, kan nog antas på många håll vara större än i Sverige. Åtskilliga domare i Europadomstolen kan därför väntas vara beredda att ge stor tyngd åt rätten att sprida ett religiöst budskap. När den numera avsomnade Europakommissionen för de mänskliga rättigheterna hade att behandla mål om blasfemi, fick jag som ledamot av kommissionen ett starkt intryck av att det bland ledamöterna fanns en påtaglig kulturskillnad mellan sekulariserade nordeuropéer och ledamöter från katolska länder i centrala och södra Europa. Det är karakteristiskt att även Europadomstolen, som i allmänhet intar en liberal hållning till yttrandefriheten, just i mål om

³ Ett exempel är målet Leyla Sahin mot Turkiet om förbud mot att bära muslimsk huvudduk vid ett universitet.

blasfemi har varit benägen att acceptera inskränkningar i denna frihet av hänsyn till sensibiliteten hos de troende.⁴ I dessa mål — särskilt Otto-Preminger-Institut mot Österrike och Wingrove mot Förenade Konungariket — kan Europadomstolens avgöranden framstå som överraskande för svenska iakttagare, och man kan vid läsning av dem lätt föreställa sig att det kommer att krävas mycket starka skäl för att Europadomstolen skall vägra konventionsskydd åt en predikan som ger uttryck för en genuin religiös övertygelse.

Men en gräns måste det naturligtvis finnas även här. Denna gräns går i vart fall vid uppmaningar till våld eller annan förföljelse. HD talar också om "hate speech", ett något oklart koncept, som i Europadomstolens praxis främst kommit till uttryck i bedömningen av om bestraffning av politisk agitation i Turkiet varit förenlig med yttrandefriheten. Begreppets relevans vid inskränkningar i religionsfriheten kan möjligen ifrågasättas. Vare därmed hur som helst — det synes mig i vart fall som om den proportionalitetsavvägning som HD gjort i målet om Åke Green var rimlig och att den sannolikt ligger nära den bedömning som Europadomstolen skulle ha gjort om den fått tillfälle att ta ställning till pastor Greens provokativa predikotext.

⁴ Jfr för övrigt den pågående debatten om Mohammedbilderna.